

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas

1999 m. gegužės 1 d.

Nr. 85 (18)

Saturday supplement May 1, 1999

No. 85 (18)

Novelės apie Joną Aistį

Robertas Keturakis

ŽODIS TAPO KŪNU

Kol jis kopė plynaukšte, užklota parudavusia žole, danguje subolavo plunksniniai debesys, rytinėse pusėse užtamsinti drumzlinu pilkšvumu. Vėjo šuoras, pasivijęs vidukelį, stumtelėjo nugaron, vos girdimai sušvilpė pernykščių smilgų šluotelės. Niauokėsi.

Paspartino žingsnį, stebėdamas švyluojančią žolę, kurios smulkiai virpantys raibuliai pasivydavo, apsemdavo kojas ir trūkčiojančių plūsmu verždavosi aukštyn. Padvelkė sausa šilta žeme, o paskui ir artėjančių liutumi.

Ūmai savyje išgirdo eilėraščio muziką. Žengė, stengdamasis nepamesti tylaus duzgimo, sklindančio iš visų pusių. Norėjosi lekti pastogėn, prisitraukti popieriaus lapą ir rašyti. Nesvarbu, apie ką ir kodėl, ir kaip — kad tik būtų nepamesta muzika, diktuojanti nekantravimą ir atsidavimą žodžiams, kuriuose kažkas išgirs lygiai tokią pačią pilnatvę.

Pradėjo lynoti.

Vėjas vos neišplėšė iš rankų durų. Šmėstelėjo užuolaidos, nusklendė ant grindų popierėliai. Kambario prieblanda buvo kupina lūkesčio. Atrodė, kad šitas lūkestis priklauso nuo to, ką jis išreikš greičiausiai ženkla.

Lietus ošė nelyg giria ar senas tankus sodas.

Keli popieriaus lapai buvo prisilęgi durų spalvos aplankui. Atsivertė jį ir pasilenkė.

Aplankas į jo rankas pateko prieš mėnesį. Trumpai buvo paaiškinti, jog tai Lietuvos partizanų kuryba, ketinama išleisti atskira knyga. Paaiškinta ir tai, kad kiekviena eilutė, kiekvienas žodis buvo perrašomas, slepiantis nuo okupanto, nuo negeros akies, nuo per daug smalsaus svečio. Perrašomas, prieblandoj, bunkeriu tamsoj, prie žibalinės ar žvakės, drėgmės, pelėsių ir laiko suėstas vietas užpildant nujaustom, gal jau kitur girdėtom eilutėm ir žodžiais. Vadinas, tikrasis variantas gali būti iškreiptas, sužalotas, nutolęs nuo autoriaus sumanymo. Reikėtų atidžiai skaityti, ir ten, kur būtina, restauruoti, atstatyti, išgirsti.

Toks prašymas ir įpareigojimas. Tada, prieš mėnesį, jis pervertė tuos lapus: negrabūs, švepluojantys, trafaretų ir sentimentų apsemti kūrėliai, mėgėjiškos pastangos į žodžius įsprausti istoriją — žmogaus ir tautos.

Tada, pamena, jį nuo atidesnio skaitymo sulaukė kaip tik kūrėlių sentimentalumas. Gaudūs kreipiniai — i mergaitę, motiną ar tėvynę. Ašaros atsiveikinančios su bičiuliais. Kukčiojimas prie kapo.

Jis žinojo, kad sentimentalumas yra žiaurumo brolis.

Tada užvertė aplanką, nusprendęs surasti kai kuriuos paaiškinimus. Pirmiausia norėjosi suprasti, kodėl tuose puslapiuose neužtikto amžinybės dvelksmo. Laikina laisvė. Laikina meilė. Laikina gy-

vybė. Laikinas pasiaukojimas. Per daug atsitiktinumų, pagaltojo, per daug beprasmybės. Kažkokios likimų skeveldros. Kažkokios trumpalaikės būsenos. Laikinumo dvelksmas nelyg prie pilių griuvėsių. Pasmerktinumo ženklai.

Langų bliaukė vandens srovės. Buvo matyti, kad debesys vis greičiau lekia į šiaurę ir nuo jų apspurusį kraštų žemyn svyra kietos, balzganai melsvos druzės.

Aš pernelyg ilgai nesupratau kančios prasmės, pagalvojo. Per ilgai tėvynė liko kaip simbolis, per greitai jinai prarado konkretumą, lengvai užmiršta jos empirinė ir metafizinė istorija.

Simboliais pavertama tėvynė. Simboliais, nelyg maltu cukrumi, apibarstoma būtis.

Abstrakčių abstrakcija. Tada nesunku lyginti, kas kenčia daugiau, kieno likimas negailestingas, o kas žengia lyg archangelų vedamas.

Tačiau neįmanoma suvokti, kam priklauso sielos begalybė, žmogaus paslaptis.

Poezijai?

Taip, jei poezija atsiemia i dvasinį kilnumą.

Bet čia iškyla tankmė abejonių.

Ne viskas yra istoriškai aktualu. Ką pasakyti teigiantiems, jog būna kasdienybė, pranokstanti istorinius aktualumus?

Tai štai kas įvyko: jis, o, regis, ir jo karta, nepaliko dramatiškoms išbandymams at-ramos savo kūryboje.

Nepalikę poezijos, kuri galėtų būti atsišaukimuose, greita ginklo, mirtininko testamento, greta maldos arba palaiminimo. Jis nedalyvauja tautos žūtutinės kovos už save. Tai štai kuo Maironis didesnis už mane, pagalvojo, ir pasitaisė: didesnis už mus. Jis dalyvauja!

Maironis jaugo i mūsų būti, kurioje yra vienintelis — tėvynės dangus ir vienintelė — tėvynės žemė.

Nei poetinės mokyklos aukštumos, nei poetinės raiškos turtingumas, nei estetiški horizontai čia nesureikšminami. Sureikšminamas dalyvavimas, buvimas kartu su gimtine — per amžių amžius, neatsisukant į išrinktuosius, nenusigręžiant nuo gyvenančių ir mirstančių šešėliuose slėniuose.



Robertas Keturakis.

Už langų pratisai ūkė vėjas, stambūs reti lašai skimbeldavo i stiklą, tarytum pažerta žvyro saują.

Dabar žinau, ką būtina parašyti, šmėstelėjo mintis.

Tačiau, ar manyje dar budi galia, kuri atsilieps i šitą žinojimą? — pagalvojo jisai. Kai kada nusmelkia baimė — ar ūmai neišnyks sielos atidumas paslaptimui muzikai, iš kurios išnyra, nelyg žvaigždžių kekės, švytintys ženklai?

Jis atsivertė durų spalvos aplanką, tikėdamasis sutikti vieną žodį — nuo kurio priklausytų viskas, vadinasi, ir likimas. Greta budėjo nerimas: jei šitai neišvyks, jis gali išnykti, nes bus praradęs smingantį per šimtmečius spindulį, suteikiantį tą pačią atsakomybę, tą patį bendrumo jausmą kartų kartoms.

Aš nieko neturiu — nei deimantų, nei auksa, nei milžino jėgų tironams išblaškyti!..

Gal veltui tėviške, tu ties man suklydai.

Gal veltui tavo akys vėl rasom sidabro švyti?..

Dar kartą skaitė žodžius, kurie buvo įprasti, bet juose glūdėjo jam dar nežinoma patirtis, dar nežinoma tiesa, valia, kiauurai veriantis įpareigojimas.

Tėvynė turi vienintelę išeitį — tave. Paskutinę.

Tada jis pajuto, kaip žodžiai pradėjo tapti žmonėmis: jie gulėjo atviromis akimis po medžių šaknimis, spaudė žaizdas, žvelgė i žvaigždes, užtaisinėjo ginklus — šoviniai tyliu šnarėjimu slydo i apkabius. Žodžiai pradėjo virsti daiktais — neobiutuotų lentų stalai, gultai, praviras seklyčios langas ir žvakių liepsnelės, kepalas duonos ir pasvirę vartai, už kurių — saulucių prisėta žolė...

Ir žodis tapo kūnu.

MIRTIS

Vasara slinko i pabaigą. Medžių žalumoje ryškėjo pilkšvai rusva migla, lapų šilgūdeje prasimušė šiurkštūs priebalsiai. Paukščiai skraidė nenoriai: tik pakilę, vėl tūpė ant nusivirusių šakų, tamsėjančių stogų ar tvorų, už kurių tvyrojo išrautų žliųgių salvas gaizmas, vystančių moliūgų lapų prikluma.

Gamta baigė dar vieną karštingą dieną. Gal ir ribotas esu, šyptelėjo, su savo sąsajiniu mąstymu. Reiškinių, daiktų, spalvos, judesio, formos visados stumtelėdavo vaizduotę, ir ji išskleidavo atsiminimų vėduoklę — ten mirgėjo šimtai vaizdų, įvykių, žodžių, peizažų. Tuojau pat atminties gėlmės išskaldavo netikėčiausius reginius, ir imdavo dūgti vos vos girdima muzika.

Keista ir įdomi ta stichiška metaforiška vaizdo ar būsenos sudėtis. Kažkur išnykdavo vis lendanti akysna simbolika ir buvo galima žvelgti, lyg ką tik atsimerkus nežinomame pa-



Jonas Aistis.

saulyje.

Iš naujo įeiti pasaulin, pagalvojo jisai. Tada pajunti, kaip ima klostytis sunkiai nusakoma potekstė ar nenusakomas įtaigumas — regis, buvo išpėta paslaptis, toji dvasia, kuri glūdi visur — saulėje ir žodyje, akmenyje ir ašaroje. Gera laukti, kol per tą paslaptį nušvis neįtikėtinas vaiskumas, švelnus gaudulys, primenantis tą, kurį išgirsti, stebėdamas grožį.

Ne save aš regiu Dievo pasaulyje, tarė sau, tarytum kažkam prieštaraujamas. Gal ir nereikia šios savybės vadinti altruizmu, gal užtenka patvirtinti ištikinimą, kad aplinka man atskleidžia neįtikėtiną vaiskumą.

Gal...

Bet žinau, kad tas vaiskumas, kuris vis dar man dovanojamas, padeda nugalėti gilų maudulį, nes imu tiesiog fiziškai jausti, kaip slysteli pro pat veidą, rankas, sielą pasaulis ir tolsta, ir tolsta... Kurį laiką dar matai Nemuno krantą, karklus, parugę su laukinių aguonų rausvais taškais, bažnytelės bokštą, parėmusį sidabrinį vidurdienio debesį, o po kurio laiko tai vien spalvų ruožai, blankūs sielutai, sapno realybė. Skaudžiausia tolsta veidai — ką tik galėjai stebėti akių kibirkščių spindulius raišelėse, ant kaktos užkritisia vėsią plaukų sruogą, vyšnines lūpas, šviesą, gaubiančią švelnų ovalą, o štai — jau tik šešėliai.

Sapne jis plaukė, įsitvėręs plačiadugnio luoto kraštą, balzganą nuo druskų, aplipusį žvynais, iškirptais iš žeručio. Irklų nebuvo, luotą stūmė vėjas, nors vandens platybės neraibuliavo, švietė lyg stiklas su keliais baltų debesuokščių atspindžiais ir tarp jų sustingusių didelio paukščio siluetų, panašiu i kryžių. Jį nestebino, kad bandant panardinti delnus vandenin, pirštai atsiumdavo i ledą. Nestebino, kad kairėje dunksojo audros debesio spalvos ledų kalnai, garankštėti, niūrus, sunkūs, retykiais apsupami gūdaus grumėjimo, tarytum toje juodai melsgano ledo gilumoje kauptųsi šiurprios jėgos, ieškodamos išsilaisvinimo. Ties pačiu kalno pakraščiu driekėsi lyguma, vienu pažvelgimu

metų — nesvarbu — nusitovėjusi pusiausvyra bus pažeista. Kažkas grėsminga, skaudu, liūdna įvyks per tą akimirka, ir jokios sielos galios, joks meldimas, joks valios sutelkimas nieko nepakeis, neįtakos, nepadės.

Tai nebuvo bejėgiškumas, o tik vaidmenų paskirstymo suvokimas, kada visuotinis, universalus vyksmas nieko nepažemina, bet ir neleidžia keisti to, kas yra nulemta Pradžios, kurioje slypi Pabaiga, ir Pabaigos, kurioje tarpsta Pradžios branduolys.

Kraujo spalvos lašas staiga atitrūko nuo ultramarininio smagialio ir, vis greitėdamas, krito i antracinį okeaną. Tą mirksnį, kada jis palietė neįsivaizduojama įtampa išlaikomą stichijos rimtį, jį sukrėtė tarytum elektros srovė — skausmas pervėrė ne tik kiekvieną ląstelę, bet ir sielą, kurios kancija emė siaubti, turbūt ne jam priklausančią, o vien laikinai patikėtą, kantriai ramybę. Matė, kaip antracitine blizgancia begalybe emė sklisti raibuliai, vis didėdami ir didėdami, kol stalaktitus laužanti milžiniška banga užgriuvo ir jį, ir jo kančios prisipildžiusį riksmą.

Po septynių dienų jis gavo laišką: mirė uošvis.

Žinia priėmė taip, tarytum būtų mirusi jo paties dalis.

Eilėraštis atsidengė, kaip atsidengia žvaigždynas, nuslinkus debesims. Teliko užrašyti, vis jaučiant, kaip giluminė atmintis, vyresnė už visą žmogijos istoriją, atsargiai prisiliečia sapno vaizdų.

*Netyčiom, nejučiom lašelytis,
Nei metalas gūdus stalaktitus,
Vienų vienas, apleistas, mąžytis
Sudejuoja, kiauymen nukritęs...
Ir hai juoda, tartum kinų laką,
Ežerėlio paviršių palyti,
Ratiliukai pakrantėse šneka
Ir išbalę virpėdami švyti!..*

Kai šis eilėraštis pasiekė mane, pagalvoju: Aistis aštuoniuose eilutėse pirmą ir paskutinį kartą mums atsivėrė taip pažeidžiamai, kad supras-tume nepermaldujamą amžinybės liudėsį.

PAVYMUI
IŠEINANČIO
NEMUNO

Iki Nemuno teliko ranką paduoti.

Vakarejo. Nė nepastebėjo kaip šešėliai susiliejo su pilka blanda, ir smagiau pradėjo griežti žiogai. Sausas jų čirpimas sklido pažemiu, ir tarpais atrodė, jog tai nyrančių i tamsą žolių balsai. Prisimerkus, virš medžių guoto, tarytum iškipto iš tam-saus debesies, galima buvo įžiūrėti pasvyrusią žvaigždę.

Ji turėtų atsispindėti ramiam upės užutekyje, apstotame karklų ir šnabzdancios švendrių tankmės. Ten mėgtų prisiglausti gervės. Paukščio geriantis snapas ir suraibuliuosiam vandenyje įsisupantis žvaigždės atspindys... Maldauji paslapties ir tikie-

si keitimosi — nelaukto minčių ir jausmų suoro, išdraikančio kasdienybės nuobodį... Tokia mintis vis sugrįždavo, tarytum ruošiantis kažkam teisintis, gintis, įrodinėti norų rimtumą.

Kam teisintis?

Jis žinojo, kokia sena šita žemė, paklojusi jam po kojomis juodalksniais ir lazdynais apstotą taką. Senesnė už Nemuną. Gal ir už žvaigždę, atsispindinčią užutekyje. Sena jo meilė šitai žemei. Ir prisirišimas senas. Senesnis už mane, pagalvojo. Kokia laimė šitaip žingsniuoti, užuodžiant didelės upės kūną progromose, kur vienoj vietoj jau driekiasi rūkas. Jis dar tik prasišverbė pro rasa aplimpančius žolynus, dar laikosi už jų palinkusių viršūnių, ir nesunkų įsivaizduoti, kaip didėja žali lašai išsiestuose rasakilos delnuose.

Kaip atsargiai, tarytum bijodamas prisilaikyti šešėlius, žvilgsnis lietia žaros tolimus atspindžius aukščiausiuose debesyse, kalvelės, pasipuošusias saulėtom katpėdelėm, vargu ar atsimenančias, kas pro jas praėjo, kas užkopęs sėdėjo, atrėmęs smakrą i kelius, netikėtai šmėstelėjusiu graudumu paliesdamas buvusius, kurie taip pat žvelgė i pasvyrusią žvaigždę virš alksnyno ir rūko potvynio slėnio dugne, kur nedrąsiai bando balsą griežlė. Ejo, sėdėjo, galvojo — gyvi, paslaptį, savi savo gaudžius susikaupimu. Kur tada tu buvai? Kur dabar keliauja jie, neprisilaikantys ir nematomi? O juk ir jiems artėjo Nemunas — tik ranką paduoti, ir jie užuodė didelį upės kūną, ir sualsuodavo užsnūstantis vėjas, ir švendrių švilavimas buvo toks jaukus ir migdantis. Tada nuo jų buvome taip toli, kad nė nenujautėm, kas pasikartos, o kas vis dėlto skirsis, kaip skiriasi kas pavasarį to paties medžio lapai.

Jis vis stengėsi atsikratyti minties, kad žmogaus gyvenimas per trumpas visumą suvokti, savo ir pasaulių bendrumo nuojautoms, nors žinojo, kad daug ko nesupės, kaip milijonai nesuspejo iki jam skirto laiko. Per trumpas gyvenimas, atsiduso jis, gal tik poezija gali viltis, jog užteks akimirksnių apkabinti brangiausius ir nusakyti nuostabią sielos ir žvaigždės, dulkės ir minties, upės ir balso sąjungą...

Brolau, brolau, tik sielos priglaustas pasaulis yra tikrai tavo, visa kita — šmėsteli ir išnyksta, nelyg tas didelis patamsių paukštis, nėręs pro pat veidą ir palikęs prieblandos sukurius ir erzinantį skriejančią kūno dvelksmą — svetimą, su niekuo nepalyginamą.

Sena šita žemė. Toks tvirtinimas uždengia Lietuvos vaikystę, tą sunkiai pasiekiamą tėvynės laiką, kur buvo pasėtas didingumas ir nuopuoliai, laisvė ir vergija, geležis kalavijo, kuris perskrodė karaliaus Mindaugo kūną, ir kažkur molinėje urnoje paslėpti kunigaikščio Kęstučio pelenai. Be abejonės — Žemaitijoje, kur krikštą stebėjo stiklėjančios akys nukirstųjų didikų atšiauriose kaktose.

(Nukelta i 2 psl.)

Lietuvių kalba 21-ame šimtmetyje

Antanas Klimas

Jau dabar yra aišku, kad 21-ame šimtmetyje bus tikrai viena tikrai visuotinė, tarp-tautinė pasaulio kalba. Tuo tiki visi pasaulio kalbininkai. Aišku, ši visuotinė, globalinė pasaulio kalba bus anglų kalba. Visos kitos kalbos (o jų šioje planetoje esą apie 4,000) bus vietinės, tautinės, namų kalbos. Jų tarpe, be abejo, ir lietuvių kalba.

Jokia kita kalba — dėl įvairių priežasčių — niekada nepasieks tokio žodžių skaičiaus: 21-ame šimtmetyje anglų kalba turės apie 600,000-800,000 žodžių. Kadangi ji bus visuotinė, tarp-tautinė mokslo, politikos, meno, sporto, prekybos, pramonės, muzikos kalba. Ir, aišku, „Interneto“ bei kitų tokių „tinklų“.

Vietinės, tautinės, namų kalbos išsilaikys dar kelis šimtus metų. Kai kurios — didelių tautų kalbos — gal ir kelis tūkstančius.

Mazesnių tautų — vietinės, tautinės, namų kalbos — sunku pasakyti.

Lietuvių kalba išsilaikys tol, kol gyvuos lietuvių tauta. Šiuo metu lietuvių tauta pati įsirašė į išmirštančių tautų tarpą: jau kelinti metai Lietuvoje mažėja gyventojų — kai kuriais metais keliais tūkstančiais, o 1998 metais — apie 1,200. Tai įvyko dėl dviejų priežasčių: a. sumažėjo gimimų; b. daug jaunų žmonių bėga iš Lietuvos į užsienį, ieškodami geresnio gyvenimo. Jeigu šie reiškiniai nepasikeis, lietuvių kalba kalbančiųjų skaičius nuolat mažės, nes iš Lietuvos išbėgusieji tik labai retais atvejais sugrįš gyventi į savo tėvynę.

Patį lietuvių kalba, kaip ir visos kitos pasaulio kalbos, smarkokai sudaiktavardės, nes atsirastų vis daugiau pavadinimų, sąvokų, technologinių reiškinų.

O tuo tarpu lietuvių kalbos gramatinė sandara (struktūra) supaprastės:

- visiškai išnyks dviskaitos liekanos;
- sumažės dalyvių skaičius;
- sumažės daiktavardžių

maloninių/mažybinių lyčių (formų) įvairovė;

d. žodžių tvarka nebebus tokia laisva;

e. susidarys viena geidžiamosios nuosakos forma;

f. sumažės III, IV ir V linksniuotės daiktavardžių; sustiprės I ir II linksniuotės (su — as ir a);

g. supaprastės labai įvairi lietuvių kalbos kirčiavimo sandara: atsirastų vis daugiau ir daugiau pastoviai kirčiuojamų žodžių.

Smarkiai pasikeis pagrindiniai lietuvių kalbos įvaizdžiai.

Ligi 20-ojo šimtmečio pabaigos lietuvių kalba augo, vėšėjo ir klestėjo kaime: ūkininkų sodybose, pirkiose, laukuose, miškuose ir pievose, ir kaimo gyvenimo apeigose — krikštynose, pabaigtuvėse, talkose, vestuvėse, išleistuvėse, sutiktuvėse, laidotuvėse...

Visi lietuvių kalbos papuošalai, įvaizdžiai, posakiai, idiomos buvo tik kaimo gyvenimo pagimdyti. Tik paskaitykite bet kurį iš 20 didžiulių *Lietuvių kalbos žodyno* (LKŽ) tomų. Viskas paimta iš kaimo gyvenimo. Beveik nieko iš miesto.

O nuo 21-ojo šimtmečio pradžios, kada jau 75 proc. lietuvių gyvena miestuose ir miesteliuose, lietuvių kalba taps — norint nenorint — miesto kalba. Su visomis miesto gyvenimo aplinkybėmis: triukšmas, prekyba, mokslas, menai, sportas, muzika, TV, radijas, spauda ir t.t.

Liudna, bet taip yra: nebeskambės liaudies dainos tolimuose užmiškuose kaimuose, niekas vakarais prie ugnies ir ratelio neseks pasakų, tik mažą tautos dalelę „knisis“ po žeme. Ir tai su „technika“ — traktoriais, mašinomis... Retai kas mokes sukaltį klevo grėblėlį, retai kas mokes išplakti (išaštrinti) dalgį...

O miesto lietuvių kalba bus kitokia, negu ji yra surašyta dideliuose 20 LKŽ tomų — dar tebekvepianti laukais, sodais, daržais, bitėmis ir duona...

21-ojo šimtmečio lietuvių kalba alsuos miesto triukšmą,



Nuotr. Kazio Ambrozaičio.

benzinu ir drebės automobilių dulkėse...

Liudna? — Žinoma, mums, pirmajai kartai nuo žagrės, baisiai skaudės širdį... Mes dar — bent jaunystėje — dalgiais kirtome rugius, arkliais arėme ir akejome plačius laukus. Ir dar daug ir dažnai dainuodavome...

Deja, viskas praeina! Ir niekad nesugrįš!

Jau dabar matyti miesto lietuvių kalbos pirmieji daigai — šnekoje, prozoje ir poezijoje, TV ir radijuje. Ir mokyklose. Antroji, trečioji, ketvirtoji miestiečių karta kalbės lietuviškai, rašys poeziją, mokslo knygas, filosofijos veikalus. Tik jau kitaip, negu jų seneliai, atėję iš žalio kaimo.

Kitaip sakant, lietuvių kalba gyvens mieste ir bus miesto kalba.

Tik dar ilgą laiką geri rašytojai sėms kalbos turtą iš tų didelių 20 LKŽ tomų, kur beveik viskas — iš kaimo, iš

ūkininkų, žemdirbių gyvenimo.

Sunku pasakyti, kuri kalba bus pagrindinė, o kuri — antrinė: anglų ar lietuvių.

Jau ir dabar, sakysime, tokioje Olandijoje bei Švedijoje — bent miestuose — kai kur anglų kalba yra dažniau vartojama negu vietinė kalba.

Žinoma, tolimuose mišku užkampiuose dar klestės ir lietuvių kalba. Tik ji bus kitokia: atėjusi iš miesto — per mokyklą, bažnyčias, TV, radiją ir spaudą.

21-ame šimtmetyje smarkiai sumažės lietuvių kalbos tarmės, o kai kur jos sunyks. Vienas kitas senukas dar žemaičiuos, ar džiukuos, bet nebus išlikusių ištisų tarmių plotų.

Gal atsirastų viena kita geografinė, regioninė kalbos atmaina, pvz., Vilniaus, Kauno, pajūrio... Sunku pasakyti, bet tai yra galimas dalykas.

Senieji Radvilų giminės rankraščiai Balzeko muziejuje

Karilė Vaitkutė

Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje yra senų ir retų knygų skyrius. Praėjusiais metais buvo padarytos dvi šiam skyriui laikomų rankraščių kopijos ir nusijustos Lietuvių literatūros ir tautosakos institutui Lietuvoje. Iki šiol Lietuvos mokslininkai apie šių rankraščių egzistavimą nieko nežinojo. Instituto mokslinis bendradarbis dr. Sigitas Narbutas šiuo metu spaudai rengia veikalą apie žymų XVII a. Lietuvos istoriką Saliamoną Risinskį. Viename iš rankraščių rasta medžiaga pasitarnavo jo tyrinėjimams.

Štai ką dr. Sigitas Narbutas rašo apie muziejuje esančius rankraščius:

„Kadaise abu rankraščiai priklausė kunigaikščiams Radviloms ir veikiausiai buvo saugomi jų garsiajame Nesvyžiaus archyve. Apie tai liudija rankraščių pavadinimai ir ekslibrisai su kunigaikščio Stanislovo Radvilos ir kunigaikštės Antanės Radvilaitės pavardėmis. Vienas rankraštis, pavadintas 'Didžiaja knyga', apima svarbiausius giminės dokumentus: titulų, pareigybų, valdų suteikimo bei dovanavimo aktus, privilegijas, diplomus ir kitokių raštus, susijusių su įvairių tos giminės asmenų valstybine, karine, tikiybine, ūkine, kultūrine ir kitokia veikla. Seniausias 'Didžiosios knygos' doku-

m. pr. Kr. — 65 m. po Kr.) *Laiskams Liucilijui*, vėliau parengė komentarus Romos poeto Decimo Didžiojo Auzonijaus (apie 310-395) raštams (pastarasis veikalas liko neišspausdintas). Apie 1600 m. Risinskis tapo Kristupo Radvilos Perkūno (1547-1603) sekretoriumi, vėliau tarnavo šio žymaus valstybės veikėjo sūnui, Vilniaus pilininkui Jonui Radvilai (1579-1620). Po Radvilos Perkūno mirties 1614 m. Risinskis paskelbė kūrinių, kuriame apdainavo buvusio globėjo ir geradarį gyvenimą ir garsiuosius žygius. Būdamas apsigimęs filologas mokslininkas, 1618 m. Risinskis išspausdino lenkišką ir lotynišką patarlių rinkinį (nuo šios publikacijos prasideda sistemingo tautosakos rinkimo ir spausdinimo istorija Lietuvoje). Žinoma Lietuvos istorikė Inga Lukšaitė ne taip seniai Gudijos valstybiniam archyve Minske surado Risinskio knygų sąrašą, liudijantį, kad jų savininkas XVII amžiaus pradžioje turėjo vieną iš didžiausių ir turtingiausių bibliotekų.

Minėtas mažesnis rankraštis iškalbingai byloja, kad Risinskis turėjo dar ir istoriko talentą. Galėdamas naudotis Nesvyžiuje sukauptais kultūros turtais, apie 1620 m. jis aprašė kunigaikščių Radvilų giminės istoriją, pavadinęs ją *De origine gentis Radviliae syntagma*. Pasakojimas pradedamas legendiniu Radvilų protėviu žyniu Lizdeika, o baigiamas minėto Vilniaus pilininko Jonušo Radvilos gyvenimu. Vertingoji to pasakojimo dalis — tai pagarbos vertas autorius požiūris į kunigaikščius. Risinskis nespraginėja nei Radvilų nesukaučiujamų turtų, nei perteklių pokylių, nei kitokių kasdieninio gyvenimo puošmenų, su diena gimstančių ir pasibaigiančių atėjus vakarui. Sekretoriui Radvilos įdomūs vienu požiūriu: kiek ir kuo kiekvienas nusipelnė savo Tėvynei, Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei. Pavyzdžiui, aprašydamas Mikalojaus Radvilos Rudojo (1512-1584) gyvenimą, autorius daug vietos skiria garsiausia didžiojo etmono laimėtam mūšiui pavaižduoti (1564 m. sausio 26 d. Radvila Rudasis su 4,000 vyrų prie Ulos upės sumušė „30 tūkstančių Maskvos kariuomenę, vadovaujamą vaivados Piotro Šuiskio“). Aprašydamas Mikalojų Radvilą Juodąjį (1515-1565), Risinskis paminė šį valstybininką tinkamai sutvarkius Livonijos reikalus (1559 m. Livonijos ordinas ir Rygos arkivyskupija pasidavė politinei Lietuvos globai), įvedus ir puoselėjus Lietuvoje reformatų reli-

Novelės apie Joną Aistį

Atkelta iš 1 psl.

Suspėti ir atidengti, kad žmogaus laikinumo graudulys ir meilė savajai žemei padėtų įžvelgti visus — kas buvo, yra ir bus. Laikinumo graudulys, meilė ir gailestis.

Jis jautė, kad visa tai keičia jį patį ir eileraščius. Buvo dienų, kada norėjosi išplėsti visa tai, atitolti, ir šaltai, su didėjančiu savos vertės jumi, iš aukšto žvelgti į kasdienybės knibždėlyną, kūdikiš-

kus bandymas išdainuoti didvyrių vardus, tuo pačiu pavėrciant juos gražiai išrikiuotomis lėlėmis. Buvo dienų, kai magėjo tyčiotis iš legendų, kuriuose nutrupėjo išmintis, o liko vien skubančiojo pasislėpti sprangus alsavimas. Kaip gerai, kad jis nepakėlė rankos prieš buvusią begalybę, niekuomet nesusipėjantį gintis, o tik siekiantį jį per šitą tamsėjantį dangų, šią seną žemę ir rūko tumulus, slenkancius nuo Nemuno. Nėdėlės kalvos blandoje tarytum susigėrė į lygumas, ir nebuvo kam žaisti dusliu žingsnių ar balso aidu, kada jis sau recitatyvu išdainuodavo Husovianą: Et quanquam rerum longe ditissima gens est... Arba niūniuodavo: Aš atsisėdau ant akmenėlio ir atsidusau — oi, Dieve mano... Oi liudna liudna, oi liudna liudna...

Ir tada atrodydavo, jog prie Nemuno jis atneša kažkokią naujieną, paprastą, tačiau primirštą: saulė rytoj tekės viena minute anksčiau, o mėnulis bus Dvynių žvaigždyne; arba: jau pražydo šilkažiedė gaisrena, ir ištiestos balinti drobės įgyja mėnėsienos atspalvį... Regis, paprastos naujienos, bet jam atrodė, kad kaip tik, jų laukia kažkas be galo artimas pakrantėje, žvelgdamas į vasaros perregioje tamsoje slenkantį upės kūną. Kai susitiks, jis pirmiausia padėkos: aciū, kad dar esi gyvas! Ir tu suvoksi, už ką tau dėkoja, ir akimirkos džiaugsmas, jog gali pasiekti, apkabinti, priglusti prie artimųjų ir žinoti, kad kol kas tęsiasi jūsų visų

šviesos metas.

Vasaros naktis, atrodo, samanom išklojo taką — jis švelnus ir minkštas. Stabtelėjo, nusiavė batus, nutraukė kojines ir pėdino basas, padais jausdamas kiekvieną grumstą, akmenėlį ir, jam atrodė, net dulkę. Štai ryškėja medžių viršūnės, šviesėja, tarytum aptaškytos švytinčiomis sidabro dulkėmis — išplaukia delfia.

Šmėstelė keista mintis: dabar sapnų metas, šią valandą nebaugina net kapinių šešėliai, pritariantys, kad dar viskas yra tavo takas, kukliosios veronikos žiedai, alsavimas ir tikslas, kurį supranta artimos sielos. Džiaukis, bet neužmiršk, jog ir prieš tave gyveno, supami panašių minčių, atsidūsėjimų.

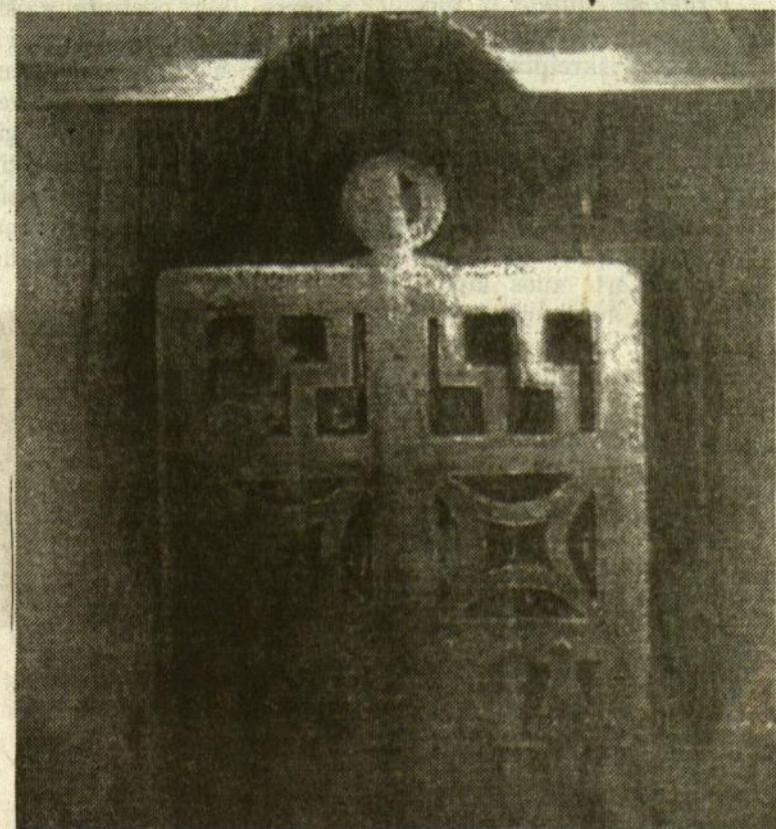
Kaip gerai, kad gyvenimo srovė tokia galinga ir, Dieve mano, tokia nepastebima. Kasdien sutinki tą pačią saulę, debesis, medžius, kasryt pasiveja skrendantis ant dviračio tas pats jaunuolis ir dainingu balsu pasisveikina, sodybą supantys medžiai, šešėliai, nupjautos lankos dvelksmas... O vieną kartą stojo valanda ir krūptelėjęs pastebė: dingo tas ir anas, si-dabražole užsiklojo takas, išnyko kapų kauburėliai kapinių pakrašty, neatšaukė artimas žmogus... Tavo Laiko saulė, tavo Laiko gaisrena, vyturys, krintantis į švyluojantį, violetinės gegūnės žiedais primargintą pievą, tavo Laiko žmogus ir tavo Laiko Nemunas.

Ūmai širdis, stabtelėjo: jis stovėjo greta šnabždančių švendrių, krantas sukosi į vakarus, joks garsas nepasiekė — nemurmėjo sukuriai, nė tyliausias, užkliuvusios už dugno akmenų upės atodūsiai nesklido nakties begalybėje. Nemunas buvo išjęs.

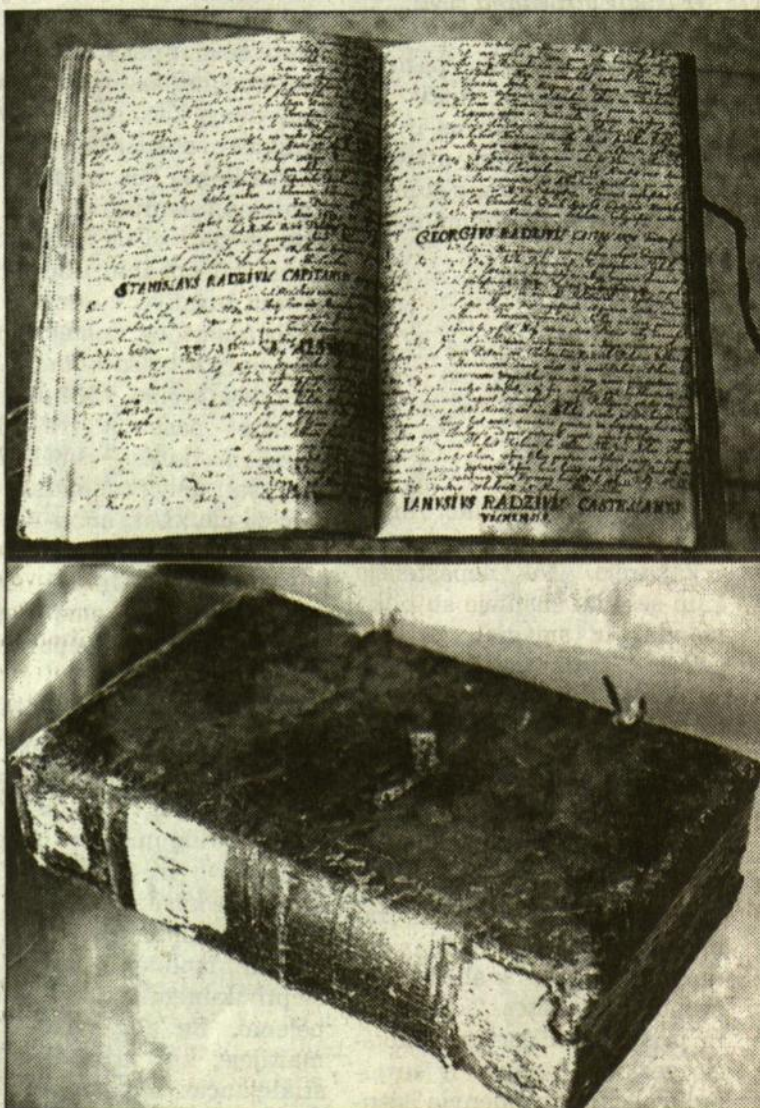
Jis atsiklaupė, lyg norėdamas pasimelsti, žvilgtelėjo į rupias žemėjancias žvaigždes, išsitiesė ir, klimpdamas į drėgną žemę, ėmė leistis į tirsto rūko apsmėtą Nemuno vagą.

gią, taip pat 1563 m. Lietuvos Brastoje išleidus garsųjį Švento Rašto vertimą į lenkų kalbą. Aptardamas Mikalojaus Kristupo Radvilos Našlaitelio (1549-1616) gyvenimą, Risinskis pabrėžia Vilniaus valdovų siekus kuo daugiau išmokyti bei sužinoti, todėl apnekelia svarbiausias Europos

valstybes, aplankius Mažąją Aziją ir Afriką (Šventąją Žemę, Egiptą). Istorikas aprašo Mikalojaus Kristupo Radvilos statybas Baltarusijoje ir Lietuvoje (vadovavo Nesvyžiaus pilies, rūmų ir kitų reprezentacinių objektų, taip pat daugelio bažnyčių ir vienuolynų statybai)."



Eva Labutytė. Iš ciklo „Palikimas“. E. Labutytės parodos „Lietuvinių ir Prūsų žemėse“ atidarymas yra penktadienį, gegužės 7 d., tarp 7 ir 9 val. vak., Balzeko muziejuje.



Iš Balzeko Lietuvių kultūros muziejaus rankraštyno.



Dalis JAV LB Kultūros tarybos, ruošiančios „Poezijos dienas“ š.m. gegužės mėn. pabaigoje. Sedi iš kairės: Loretta Venclauskienė, pirm. Marija Remienė, Violeta Drupaitė; stovi: Dalia Šlenienė, Juozas Žygas, Saulė Jautokaite.

POEZIJOS DIENOS ČIKAGOJE

Juozas Žygas

Malonu ir pagirtina, kad Kultūros tarybos pirm. Marijos Remienės rūpestiu „Poezijos dienos“, kurios buvo kurį laiką užmirštos, vėl yra grąžinamos. Nereikia daugelio pranašaujamam kultūriniam nuosmūkiui pasiduoti. Poezija lietuvių tautiniame gyvenime yra suvaidinusi išskirtinę rolę. Ir į pasaulinę areną išėjome ne su lietuviška novele ar romanu, bet poezija. Kai Didžiojoje Lietuvoje viešpatavo dar tamsi naktis, Mažonoje Lietuvoje Kristijonas Donelaitis sukūrė nemirštamą veiklą. Ir dabar lietuvių literatūros stipriausi reprezentantai tebėra jo *Metai* ir A. Baranauko *Anykščių šilelis*.

Gal nei viena tauta nėra tiek kentėjusi ir kovojusi dėl spausdinto žodžio, kaip Lietuva. Ir gal nei vienos tautos tautinis renesansas nėra taip susijęs su poezija, kaip lietuvių tautos. Toliolimoje praeityje, kuomet Lietuvos dvaruose, bažnyčiose ir klebonijose lenkų kalba viešpatavo, Prūsų Lietuvoje Kristijonas Donelaitis lietuviškais žodžiais aprašė būrų vargus ir džiaugsmus. Spausdintas lietuviškas žodis buvo skaitomas būrų pastogėse. „Jau saulėlė vėl atkrodama budino srietį ir žiemos šaltos triušus pargriaudama juokė“... Kristijonas Donelaitis lietuvišku žodžiu barė, mokė ir gydė būrą. Ir šaipėsi iš tų, kurie jau „vokišką liežuvi“ vartojo.

Iš Prūsų Lietuvos tas žodis ir į Didžiąją Lietuvą sklido. Deja, Donelaičio tėviškė yra sunaikinta ir nei būro nėra, nei lietuviško žodžio ten daugiau nebegirdėti. Žemėlapyje Tolminkiemio irgi neberasime. Netrukus ir Didžiojoje Lietuvoje Antanas Strazdas — Strazdelis pradėjo rašyti lietuviškus eilėraščius. Žmonės, nors buvo prispausti, bet jo eilėraščius mėgo, juos kartojė; daugelis jų virto liaudies dainomis, o jo giesmė „Pulkim ant kelių“ ir dabar visose lietuvių bažnyčiose yra giedama prieš Mišias.

Ir po Strazdelio buvo lietuviškai rašančiųjų, bet jie Donelaičiui ir Strazdeliui nepriėjo. Bendroje poezijos plėtoje, lietuviškos sąmonės išsivystyme nereikėtų apeiti ir Adomo Mickevičiaus, kuris, nors ir rašė lenkiškai, bet jo tematika buvo patriotiška, lietuviška. Jo poezijos įtakoje bažnyčios, nors iš lietuvių kalbos šaipėsi, bet didžiavosi savo lietuviška kilme.

Taip pamažu mes pri-

artėjame prie vysk. M. Valančiaus gadinės, nuo kurios ir prasidėjo ne tautinis, bet tautinės sąmonės atradimas. O nuo čia iki *Aušros* jau buvo labai trumpas kelias. *Aušra* ne tik švietė, informavo, bet ir ugdė tautinę sąmonę. Šiame procese labai svarbią rolę turėjo tautinės minties poezija. Nors *Aušra* ne ilgai gyvavo, bet pralaužė ilgos ir sunkios žiemos ledus, išarė pirmąsias vagas. Jai sustojus, jau buvo būrelis apsišvietusių žmonių, kuriems lietuviškas spausdintas žodis buvo labai reikalingas.

Netrukus pasirodė *Varpas*, kuris jau drąsiai žadino tautą. Ir jame poezija turėjo svarbią vietą, o vienas iš jame spausdintų eilėraščių, pavadintas „Tautinė giesmė“, mums geriau žinomas, kaip V. Kudirkos parašytas Lietuvos himnas.

Į areną atėjo Maironis. Mačiulis, jo poezijos rinkiniai *Jaunoji Lietuva* ir *Pavasario balsai* susilaukė daugelio laiškų ir turėjo didelę įtaką lietuviškos minties išugdymui, tautinio judėjimo išsivystymui. Ne veltui Maironis buvo vadinamas tautinio atgimimo pranašu. Taip pat reikėtų prisiminti, kad jis turėjo didelę įtaką ir vėlesnei poetų kartai.

Deja, jaunesnioji poetų karta, kuomet tvirtiau atsistojo, pradėjo kovoti prieš Maironio įtaką. Tad pradėjo reikštis įvairios srovės. Iš jų reikėtų paminėti Keturvėjininkų sąjungą. Jo pradininkas buvo Kazys Binkis, o paskui prisijungė ir daug kitų, kurie rinkdavosi jo būte. Jo artimiausias talkininkas buvo Juozas Petėnas-Tarulis. „Keturi vėjai“ buvo avangardinis literatūros sąjūdis ir to paties vardo literatūros žurnalas, savo eilėse ir puslapiuose apjungęs revoliucingiausius nusiteikusius pirmosios trečiojo dešimtmečio pusės rašytojus bei poetus. Sąjūdis atsirado apie 1920 m. ir išsivystė iš literatūrinių diskusijų būrelio. Jis ragino iš pagrindų griauti senąjį pasaulį ir kurti naują. Literatūrinę keturvėjininkų laikyseną tiksliausiai išreiškė grupės vadas K. Binkis eilėraštyje *Išsirikiavo senatvė*: „Ne mums pataikauti nebašninkų manijai / Ir svarstyt poezijos mirusius atomus / Metam 'sudie' sušukuotai kompanijai / Ir žengiam laisvi į gyvenimo platumas“. Sąjūdis ir žurnalas sukėlė daug triukšmo. A. Dambrauskas-Jakštas keturvėjininkų kūry-

bą vadino bjauriu piktyšaiu, darkančiu šventą poezijos veidą grožį.

Trečias frontas, tariamai jaunųjų rašytojų — aktyvistų žurnalas, ėjęs 1930-1931, dangstėsi esąs trečiosios kartos, nes ateina po estetu-simbolistų ir futuristų (keturvėjininkų), tačiau greičiau tai reiškė trečiąjį internacionalą. Jų motto buvo: „Lietuviškas klumpėtas bernas eina užkariauti savosios žemės, teisės ir laisvės“. Tai reiškė, kad tas bernas savo rankomis iškels raudoną žibintą. Pagrindiniai T. F. bendradarbiai buvo: Petras Cvirka, J. Šimkus, K. Korsakas, V. Drazdauskas, Br. Raila, A. Venclova, K. Boruta ir vėliau, A. Venclovos prisikalbėjęs, S. Neris, kurios eilėraščius revoliucingais padarė pati kolektyvinė redakcija. Trečiajame fronte buvo gausu įvairios marksistinės medžiagos. Nors tame sąjūdyje buvo ir mūsų žymiųjų poetų, tačiau reikia pastebėti, kad jis davė ir žymiuosius kolaborantus.

Trečiojo dešimtmečio pabaigoje išsiviję brestanciniai kartai artimiausi buvo ir yra „žemininkai“ (J. Kekštas, K. Bradūnas, A. Nyka-Niliūnas, Vyt. Mačernis, H. Nagys). Tai yra tie, kurių dalis patys, ar jų kūryba, kartu su mumis keliauvo. Mes stiprybę semėmės iš Maironio, Brazdžionio ir Bradūno eilėraščių. Tuomet, nors buvome beveik pliki, bet dvasiniai stiprūs. O dabar galbūt priešingai! Tuomet buvome stiprūs, nes tikėjome poetų žodžiais, kuomet pasaulis buvo kurtas ir jais netikėjo. „Žus visam pasaulyje komuna: / Iš vergijos stos išlaisvintas žmogus — / Neteisybė greit pakyla, greitai žūna: / Jos nelaimina nei žemė, nei dangus“.

Mes išsėjome, kadangi tikėjome. Dabar tie žodžiai jau yra išsipildę. Mes, pasitraukdami iš Lietuvos, pasimėmė maldaknygę ir mėgstamiausio poeto knygelę. Tremtiniai, tremiami ir Sibira, taip pat tarp ryšulių knygelę įsikišo. Prieš keliolika metų vienas spaudoje pasišaipė, nes jis netiki, kad buvę tokių, kurie būtų poezijos knygelę pasiėmę. Taip buvo! Rašantysis buvo iš tokių, kurie ėmė. Tik, žinoma, ne visų poetų ėmėme ar imtume!

Į tremtį ne tik poezijos knygas pasiėmė, bet tremtyje ir poeziją kūrė. Ant popiergalių, skudurų ir net beržų tošies rašė. Tai buvo tie, kurie savo sąžinę neprekiavo. Ta jų kūryba palaikė ir stiprino ištremtųjų dvasią. Tai buvo tikri šviesos žiburėliai tamsioje naktėje. Jų kūryba daugelį apsaugojo nuo dvasinės depresi-

Į PAVASARĖJANČIĄ ČIKAGĄ A. MAMONTOVAS ATVEŽA „ŠIAURĖS NAKTĮ“

Gegužės 8 d., 8 val. vak., Willobrook salėje įvyks Andriaus Mamontovo solinis koncertas. Bus pristatytas jo naujasis albumas *Šiaurės naktis. Pusė penkių*. Lietuvos scenos legenda į Čikagą atvyksta vienas, be savo muzikantų: jiems nebuvo išduotos vizos. A. Mamontovas koncertuos kartu su džiazo muzikanto Kęstutis Stančiauskas grupe „Street-dancer“ iš Čikagos.

Praėjus beveik pusantrai metų, kai išsiskirstė grupė „Foje“, Andrius Mamontovas vėl pradėjo aktyvią muzikinę veiklą. „Niekada nesakiau, kad nedainuosiu. Tik sakiau, kad 'Foje' nebebus. Vis dar tikiuosi, kad nebeatgimsime. Norėčiau, kad 'Foje' liktų žmonių pasakojimuose ir senuose įrašuose, apgaubta keistais debesimis. Ateina laikas pradėti iš naujo arba likti vienam. Ir labai džiaugiuosi, kad taip įvyko“, — sakė viename pasikalbėjime dainininkas.



Kęstutis Stančiauskas.

Pastaruosius metus muzikanto gerbėjai, norėdami jį pamatyti, turėdavo eiti ne į muzikinius klubus, roko žvaigždžių koncertus, bet į Valtų binį dramos teatrą, kur buvo rodoma V. Šekspyro tragedija *Hamletas*. Vyriausiasis teatro režisierius E. Nekrošius, nusiteidamas teatro mylėtojus, pagrindinį vaidmenį atlikti pakvietė ne aktorį profesionalą, bet muzikantą. Rizika daugiau negu pasiteisino. Spektaklis susilaukė palankių vertinimų ne tik Lietuvoje. Trupė nuolatos buvo kviečiama į gastroles po įvairius pasaulio kraštus, dalyvavo garsiuosiuose teatrų festivaluose, iš kurių grįždavo su puikiais įvertinimais.

Tačiau publika pasiilgo ir dainuojančio A. Mamontovo.

Jos ar net išprotėjimo. Jau minėjome, kad poezija suvaidino didelį vaidmenį mūsų tautinės sąmonės išsivystime, jos stiprėjimui ir išsilaikymui.

Tautinėje rezistencijoje ir tremtyje poezija buvo viena jungiančių ir dvasinę stiprybę palaikančių veiksmų. Per pokario sudegusios Europos laagerius ji mus lydėjo ir tapo neatskiriama mūsų gyvenimo dalis. Mes, ir Atlantą perplaukę, su ja nepersiskyrėme. Kartu atsivežėme ir senas tradicijas, kurios yra dar gyvos, žmonių mėgstamos. Todėl kasmet, senu papročiu gegužės mėnesio pabaigoje buvo rengiamos „Poezijos dienos“. Kelis metų tos tradicijos nebuvo laikytasi. Šiemet vėl ji yra sugrąžinama. Gegužės 21 d., penktadienį, Jaunimo centre; gegužės 22 d., šeštadienį, Lietuvių dailės muziejuje, PLC, Lemonte. Rengia LB Kultūros taryba.



Andrius Mamontovas.

Per pirmuosius naujojo albumo *Šiaurės naktis. Pusė penkių* pristatymus prisirinko pilnos salės žmonių.

Kalbėdamas apie antrąjį solinį albumą dainininkas pasakojo, kad albumą įrašinėti sekėsi sunkiai, dainas perrašinėjo po kelis kartus, kol pavyko išgauti norimą skambėjimą. Dainos naujajame albume sudėtos ne atsitiktine tvarka, o nuosekliai: „Taip, kad klausytojams nereikėtų persukti netgi kasetės“. Netgi pabaigęs įrašinėti albumą, Andrius jį dar kartą įdėmiai perklausė ir keitė pauzes tarp dainų — „kad skambėtų netgi pauzės“. Naujos dainos neįėjusios į albumą buvo išleistos atskirai, pavadintos „TV daina“.

Šiaurės naktis — tai prisiminimas iš Andriaus vaikystės. Jo tėvas yra kilęs iš šiaurės, todėl Andriui ne kartą teko lankytis pas senelius, krašte, kur būna poliarinė diena ir poliarinė naktis. Jo introspektyvi lyrika atspindi vaikystės patirtį, kuri jo dainose perauga iš „realios patirties“ į abstraktų pasaulį. *Pusė penkių* — tai kažkoks magiškas laikas. Per paskutinį pusmetį Andrius Mamontovas vis negalėdavo užmigti iki pusės penkių.

Dar tik pradėdamas įrašinėti albumą *Respublikos dienraščio* žurnalistams dainininkas yra sakęs: „Tai liudnos dainos, stengiuosi, kad albumas būtų kuo liudnesnis, nes linksmy dainų niekada nėra šiau. Nors šiame rinkinyje bus naujoviškų ritmų, tai negalėčiau vadinti muzika. Ji — ne man, nenoriu būti tik madinas, man to nepakanka“.

A. Mamontovas taip pat pakaitė ir savo įvaizdį, kuris buvo itin mėgstamas penkiolikmetių paauglių. Paklaustas

žurnalisto D. Tarasevičiaus, ar suaugęs muzikantui, senstels ir jo gerbėjai, dainininkas atsakė: „Per visą 'Foje' aktyvios veiklos dešimtmetį, matėme, kad artyn prie scenos kasmet veržiasi jauni veidai. Tie, kurie prieš porą metų stovėjo prie scenos, dabar sėdi salėje — pasislenka toliau ir užleidžia vietą jaunesniems. Dabar vėl matau tą patį — prie scenos stovi visiškai jauni žmonės, kuriuos bene pirmą kartą tėvai išleido į koncertą“. A. Mamontovui kol kas negrečia daugelio buvusių populiarių grupių likimas, kai jų koncertuose jau tik žilagalviai gerbėjai linguoja į taklą.

Ketvirtą dešimtį pradėjęs, A. Mamontovas jaučiasi išsugavęs pakankamai energijos, o įgyta patirtimi ir ryšiais žada pasinaudoti, siekdamas didinti savo populiarumą už Lietuvos ribų.

Pagal Lietuvos spaudą parengė Gabija Steponėnaitė

RENGINIAI LIETUVOS TUKSTANTMEČIUI

Algimantas A. Naujokaitis



2009 metais minėsime Lietuvos tukstantmetį: 1009 metais Vokietijos miesto Kvedlinburgo analuose pirmą kartą buvo paminėtas Lietuvos vardas. Šiam minėjimui pasirodinti sudaryta valstybinė komisija, kuriai pirmininkauja prezidentas V. Adamkus. Šios komisijos uždavinys — nužymėti svarbiausias istorinės datos paminėjimo gaires. Tiems darbams organizuoti ir derinti įsteigta Lietuvos tukstantmečio minėjimo direkcija, o praėjusių metų vasarą — šios direkcijos koordinacinė taryba.

Bene vienas pirmųjų valstybinės komisijos darbų — konkursas Lietuvos tukstantmečio ženklui sukurti. Iš 76 konkurso dalyvių pirmoji vieta pripažinta Dailės akademijos studentei Ilonai Kukenytei. Jos sukurtas ženklas pasižymi archaizmiškumu, paprastumu ir informatyvumu. Šis ženklas jau pradeda pasirodyti jubiliejaus šventose leidiniuose.

Lietuvos tukstantmečio minėjimo direkcijos koordinacinė taryba parengė jubiliejinį renginių programos projektą. Programos renginiai siekiama pagyventi ir sustiprinti šiuolaikinės lietuvių visuomenės istorinę bei pilietinę savimone, padėti tinkamai pasauliui pristatyti Lietuvą, jos kultūrą. Numatomi fundamentalūs mokslo darbai, tiriantys Lietuvos istoriją ir kultūrą, o taip pat jubiliejui skirti leidiniai. Bene pirmąjį jų nesenai jau išleido „Baltų lankų“ leidykla. Tai — didelė, graži apipavidalinta, gausiai iliustruota, literatūros tyrinėtojo Sauliaus Žuko parengta knyga *Lietuva. Praeit, kultūra, dabartis*. Pasak sudarytojo, ši knyga nėra sisteminga Lietuvos istorija, tai pasvarstymai apie tautos praeitį ir dabartį. Yra atskiras 10 didelių puslapių skyrius „Lietuviai užsienyje“. Apie išsiviję rašoma ir kituose knygos skyriuose.

Iš svarbiausių numatytų išleisti leidinių — enciklopedinė knyga *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė*, o taip pat *Lietuvos akademinė istorija*, kurią rengia Istorijos instituto direktoriaus A. Tylos vadovaujama autorių grupė. Numatoma taip pat išleisti tritome *Lietuvos istorija*, kurios autorius — žinomas istorikas dr. E. Gudavičius. Kartu su kitu istoriku jis parengs ir *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istoriją*. Tarp numatomų kitų leidinių — daugiatomis rinkinys, skirtas Lietuvos istorijos šaltiniams.

Tarp numatomų atskiromis knygomis išleisti Lietuvos istorijos šaltinių ir istoriografijos paminklų — *Lietuvos Metrika*, lietuvių ir anglų kalbomis — *Trečiasis Lietuvos Statutas*, *Lietuvos didžiųjų kunigaikščių laišakai* ir kitos knygos. Numatyta išleisti taip pat stambius kultūros paveldo leidinius, tarp jų — *Senieji Lietuvos žemėlapiai*, *Lietuvos architektūros istorija*.

Numatoma daug kitų priemonių, padedančių visuomenei ugdyti istorinę ir pilietinę savimone, formuoti palankią nuomonei apie valstybę, su pažindinti kitų kraštų žmones su lietuvių tautos gyvenimu ir siekiais. Bus paminėti žymiausi istoriniai įvykiai ir asmenybės. Tai Motiejus Valančiaus 200-osios, Minčaugo karūnavimo 750-osios, Žal-

gario mūšio 600-osios metinės, Didžiojo Vilniaus Seimo šimtmetis.

Bus rengiamos tarptautinės mokslinės konferencijos Lietuvoje ir užsienyje: Vidurio Europos istorikų konferencija Lucke, Lietuvos kultūros dienos Vokietijoje, Kvedlinburgo mieste, kur aptikti analai su Lietuvos vardu. Planuojamos tarptautinės parodos, skirtos baltams, Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei, o taip pat M. K. Čiurlionio institutą Londone. Beje, numatoma įsteigti M. K. Čiurlionio institutą Lietuvos kultūros ir meno skaidai pasaulyje.

Dideli darbai laukia paminklotvarkos srityje. Tai Vilniaus pilii komplekso sutvarkymas, Medininkų pilies, buvusio Radvilų rūmų ansamblio Vilniuje atstatymas, Kauno pilies tyrimai ir atstatymas, o taip pat regioninių centrų sugrąžinimas Plungėje, buvusiam Oginskio dvaro ansamblyje, Paežeriu, Rokiškio, Leipalingio dvarų rūmose.

Planuose — modernizuoti tukstantį Lietuvos mokyklų, jas pritaikant trečiojo tukstantmečio švietimo reikalams, o taip pat projektuoti ir statyti naujas mokyklas.

Numatoma taip pat rengti tautinius ir tarptautinius kultūros ir meno projektus. Juos įgyvendinant bus organizuojami konkursai tukstantmečiui skirtiems literatūros, dailės, muzikos, teatro veikalams sukurti.

POETAS ŽEMININKAS — VIDEOJUOSTOJE

Lietuvos rašytojų sąjungos klube sausio 14 d. pirmą kartą demonstruotas Sigito Parulskio autorinis darbas — literatūrinis videoprojektas *Orfejus medis*. Jis skirtas poeto Alfonso Nykos-Niliūno gyvenimui ir kūrybai. Tai trečiasis studijos „A propos“ videofilmas apie išsiviję rašytojus. Ankstesni studijos filmai — apie prozininką Marių Katiliškį ir poetą žemininką Henriką Nagį.

Kaip teigė filmo montažo režisierius S. Parulskis, poetas A. Nyka-Niliūnas filmuotas praėjusių metų vasarį, jam pirmą kartą viešint Lietuvoje, taip pat poeto namuose Amerikoje, Baltimorėje. Filmo kūrėjai kalbino ne tik patį herojų, bet ir jo bendražygi, žemininkų kartos poetą Kazį Bradūną, knygų leideją ir kritiką Saulių Žuką, poeto broli Stasį Čipką.

Orfejus medžio operatoriai — Ignas Repšys ir Domantas Vildžiūnas.

Filmo kūrimą parėmė Atviros Lietuvos fondas, Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas, parduotuvių tinklas „Pas Juozapą“. Naująją juostą vasario mėnesį žada parodyti Lietuvos televizija. (Elta)

GRAFIKOS IR KARPINIŲ PARODA LIETUVIŲ DAILĖS MUZIEJUJE

Atsilankęs į šių parodų atidarymą (balandžio 17 d.), prisiminiau neseniai skaitytą Ievos Pleikienės straipsnį apie įvairias grafikos technikas (7 meno dienos, 1999 vasario 26 d.). Tariausi pajėgsias išsprasti Irenos Raulinaitienės darbus į vieną arba kitą, ten išvardintą grafikos rūšį. O tu rūšių esama daug. Pagal atlikimo techniką, grafika skirstoma į giliauspaudę (metalo raizynys, sausoji adata, mecotinta, ofortas, akvatina, minkštasis lakas ir kt.), iškiliaspaudę (medžio raizynys, lino raizynys), plokščiaspaudę (litografija, šilkografija). Patys terminai gana aiškiai nusako šių technikų pobūdį. Iškiliaspaudei būdingas klišėje paliktas iškilus reljefas, nuo kurio, spausdinamas piešinys. Galiaspaudėje linijos ar dėmės įraizomos metalinėje plokštėje, grioveliai pripildomi dažų, ir spaudžiamas paveikslas (ofortas). Dirbant sausa adata ar rūgštimi, šalia aiškiai išraižytų brūkšnių bei dėmių, galima išgauti įvairaus sodrumo pustonius, laipsniškus šviesos ir šešėlių perėjimus. Galima sujungti raizytosios ir cheminio būdu išsėdintosios graviūros technikas. Tai bus arba mecotinta, arba akvatinta. Grafika buvo sukurta tam, kad būtų galima paveikslus tiražuoti. Bet atsirado tokių būdų, kurie leidavo nuspausti tik vieną lakštą. Tai monotipijos.

Į kurią grupę rikiuosime Irenos Raulinaitienės grafikos darbus? Iš parodoje eksponuotų ankstyvesniųjų darbų, matome, kad Irenai pažįstamos ir tradicinės grafikos rūšys. Bet jos labiausiai pamėgtoji (kuri nepaminėta Ievos Pleikienės straipsnyje) yra pavadinta kolagrafija (angl. collagraph). Nesinori tikėti, kad Lietuvoje ši technika nebūtų žinoma. Amerikos lietuvių dailininkų tarpe, šalia Irenos Raulinaitienės, kolagrafijos menu užsiima Dan-guolė Stončiūtė-Kuolienė, Giedrė Žumbakienė. Pagrindinis kolagrafijos bruožas yra rastų daiktų raiška. Ant plokščių priklijuojami įvairūs objektai, ar jų fragmentai

(šakelės, gėlės, skudurėliai, siūlai). Jie užtepami dažais, ir tada plokštės leidžiamos per presus. Ši technika leidžia nuspausti tik vieną lakštą, nes antrą kartą spausdinant, tenka plokštę iš naujo rašaluoti, gaunasi kitų atspalvių darbas. Todėl kiekvienas lakštas bus monotipija.

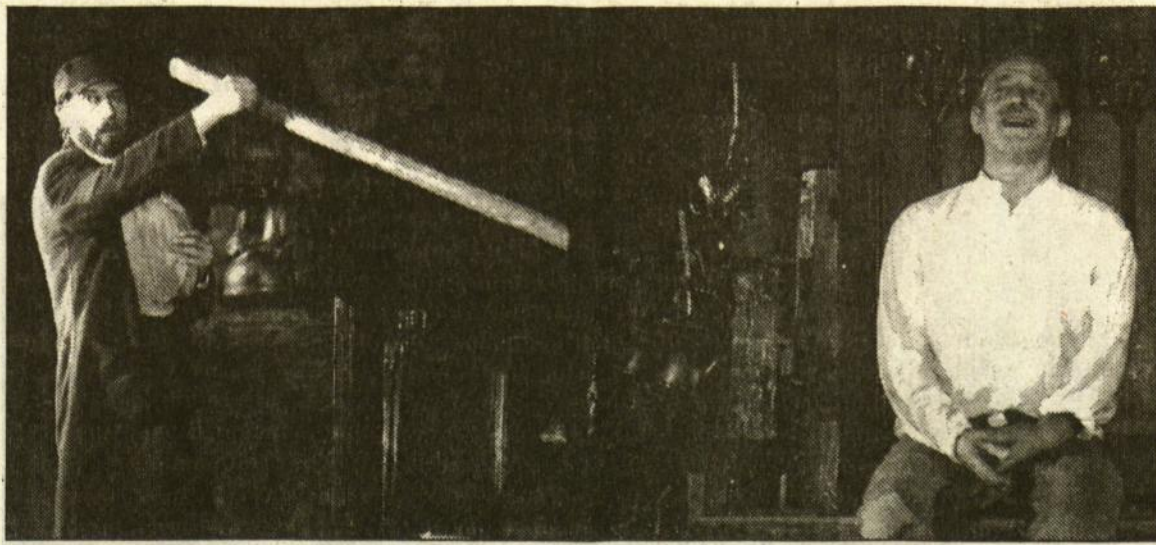
Irenos Raulinaitienės monotipijos turi atpažįstamą, gamtoje randamą sužetą. Bet tas sužetas yra kryptingas, greitinta, ofortas, akvatina, tai tampantis simboliu ar net abstrakcija. Ši dailininkė zaidžia formų sūkuriu, improvizacijomis, fosilijų statika, objektų personifikacija. Savo sukurtais objektų mozaikais ji apjungia spalvų ir potėpių spaudę būdingas klišėje paliktas iškilus reljefas, nuo kurio, spausdinamas piešinys. Galiaspaudėje linijos ar dėmės įraizomos metalinėje plokštėje, grioveliai pripildomi dažų, ir spaudžiamas paveikslas (ofortas). Dirbant sausa adata ar rūgštimi, šalia aiškiai išraižytų brūkšnių bei dėmių, galima išgauti įvairaus sodrumo pustonius, laipsniškus šviesos ir šešėlių perėjimus. Galima sujungti raizytosios ir cheminio būdu išsėdintosios graviūros technikas. Tai bus arba mecotinta, arba akvatinta. Grafika buvo sukurta tam, kad būtų galima paveikslus tiražuoti. Bet atsirado tokių būdų, kurie leidavo nuspausti tik vieną lakštą. Tai monotipijos.

Į kurią grupę rikiuosime Irenos Raulinaitienės grafikos darbus? Iš parodoje eksponuotų ankstyvesniųjų darbų, matome, kad Irenai pažįstamos ir tradicinės grafikos rūšys. Bet jos labiausiai pamėgtoji (kuri nepaminėta Ievos Pleikienės straipsnyje) yra pavadinta kolagrafija (angl. collagraph). Nesinori tikėti, kad Lietuvoje ši technika nebūtų žinoma. Amerikos lietuvių dailininkų tarpe, šalia Irenos Raulinaitienės, kolagrafijos menu užsiima Dan-guolė Stončiūtė-Kuolienė, Giedrė Žumbakienė. Pagrindinis kolagrafijos bruožas yra rastų daiktų raiška. Ant plokščių priklijuojami įvairūs objektai, ar jų fragmentai

(šakelės, gėlės, skudurėliai, siūlai). Jie užtepami dažais, ir tada plokštės leidžiamos per presus. Ši technika leidžia nuspausti tik vieną lakštą, nes antrą kartą spausdinant, tenka plokštę iš naujo rašaluoti, gaunasi kitų atspalvių darbas. Todėl kiekvienas lakštas bus monotipija.

Irenos Raulinaitienės monotipijos turi atpažįstamą, gamtoje randamą sužetą. Bet tas sužetas yra kryptingas, greitinta, ofortas, akvatina, tai tampantis simboliu ar net abstrakcija. Ši dailininkė zaidžia formų sūkuriu, improvizacijomis, fosilijų statika, objektų personifikacija. Savo sukurtais objektų mozaikais ji apjungia spalvų ir potėpių spaudę būdingas klišėje paliktas iškilus reljefas, nuo kurio, spausdinamas piešinys. Galiaspaudėje linijos ar dėmės įraizomos metalinėje plokštėje, grioveliai pripildomi dažų, ir spaudžiamas paveikslas (ofortas). Dirbant sausa adata ar rūgštimi, šalia aiškiai išraižytų brūkšnių bei dėmių, galima išgauti įvairaus sodrumo pustonius, laipsniškus šviesos ir šešėlių perėjimus. Galima sujungti raizytosios ir cheminio būdu išsėdintosios graviūros technikas. Tai bus arba mecotinta, arba akvatinta. Grafika buvo sukurta tam, kad būtų galima paveikslus tiražuoti. Bet atsirado tokių būdų, kurie leidavo nuspausti tik vieną lakštą. Tai monotipijos.

Irenos Raulinaitienės monotipijos turi atpažįstamą, gamtoje randamą sužetą. Bet tas sužetas yra kryptingas, greitinta, ofortas, akvatina, tai tampantis simboliu ar net abstrakcija. Ši dailininkė zaidžia formų sūkuriu, improvizacijomis, fosilijų statika, objektų personifikacija. Savo sukurtais objektų mozaikais ji apjungia spalvų ir potėpių spaudę būdingas klišėje paliktas iškilus reljefas, nuo kurio, spausdinamas piešinys. Galiaspaudėje linijos ar dėmės įraizomos metalinėje plokštėje, grioveliai pripildomi dažų, ir spaudžiamas paveikslas (ofortas). Dirbant sausa adata ar rūgštimi, šalia aiškiai išraižytų brūkšnių bei dėmių, galima išgauti įvairaus sodrumo pustonius, laipsniškus šviesos ir šešėlių perėjimus. Galima sujungti raizytosios ir cheminio būdu išsėdintosios graviūros technikas. Tai bus arba mecotinta, arba akvatinta. Grafika buvo sukurta tam, kad būtų galima paveikslus tiražuoti. Bet atsirado tokių būdų, kurie leidavo nuspausti tik vieną lakštą. Tai monotipijos.



Scena iš spektaklio „Nusišypsok mums, Viešpatie“. Kairėje: Vytautas Grigolis (Šmulė Senderis) ir Gediminas Girdvainis (Avneris Rozentalis). Nuotr. Aleksandro Šiekštelės

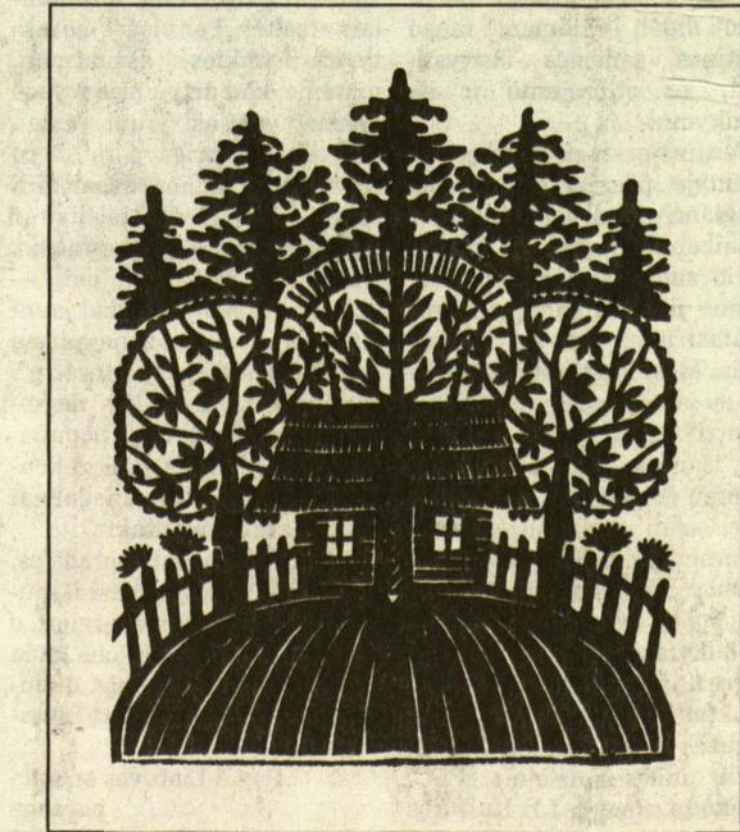
VILNIAUS MAŽOJO TEATRO SCENOJE — ŽYDŲ TAUTOS DRAMA

Vilniaus Mažasis teatras šiandien gyvena savo aukso amžių. Nuo 1995 metų jį lydi didelė sėkmė — pripažinimas. Tai ne vien išgarsėjusio spektaklio *Nusišypsok mums, Viešpatie*, pastatyto pagal Lie-tuvoje ir Izraelyje gyvenančio žydų rašytojo Grigorijaus Kanovičiaus romanus, nuopelnas. Mažasis teatras ištikimas teatro idėjai ir nuolat dirba iš-tvermės reikalaujantį darbą. Nuo savo gyvavimo pradžios — 1990 m. kovo 2 d. — jis su-gebejo pasiekti tai, ką kiti teatrai puoselėja dešimtme-čius. Teatras turi tvirtą reper-tuarą, puikią 18 aktorių trupę, entuziastingą administra-cinį bloką ir gerą meno vadovą. Šiuo metu Mažajam teatrui vadovauja žymus lietu-vių kompozitorius Faustas Latėnas. 1995 m. sausio mė-nesį jis perėmė šią vietą iš Rimo Tumino — teatro įkūrėjo ir režisieriaus (R. Tuminas da-bar vadovauja Lietuvos Val-stybiniam akademiniam dra-mos teatrui).

Per penkerius gyvavimo me-

sąjungos Vilniaus skyrių. Be karpinių, nuo mažens Odeta kuria eilėraščius, miniatiūras, piešia tušu ir plunksna. „Au-gau supama nuostabios Rytų Aukštaitijos gamtos. Tie žvil-gantys ežerai giliuose slė-niuose, vingiuojantys takeliai parugė, ryto rasa pasidabinę rudens voratinkliai, tvirti bal-takamieniai beržai ratu apsu-pę gimtąją sodybą, saulėtom purienų akelėm sumirgėjusios upelio pašlaitės ir ankstyva vy-turio giesmė tokiame vais-kiame danguje. Tai jie mane augino, mokė mylėti ir žemę, ir žmones. O vėliau įsiliejo į mano karpinių raštus. Tik jų dėka galiu pakilti ir labai kuk-liomis priemonėmis sukurti visą Lietuvą...“, — rašo lank-stinukyje parodos autorė.

Algimantas Kezys



Iš dail. Odetos Bražienienės parodos.

Lietuvių PEN centras

Susirinkus rašytojų, eseistų būriui, Vilniaus Menininkų rūmuose (Rotušėje) pažymėtas Lietuvių PEN centro veiklos dešimtmetis. Šio centro prezidentė Galina Baužytė-Čepinskienė, poetas Kornelijus Platelis, *Kultūros barų* žurnalo vyriausias redaktorius Bronius Savukynas, kiti kalbėjusieji sakė, kad vienas iš svarbiausių PEN centro tikslų — ginti laisvą žodį ir rašytojus, kurie už tą laisvą žodį persekiojami,

netgi kalinami. Tokių atvejų dabar pasitaiko kaimyninėje Baltarusijoje (Gudijoje). Lietuvių PEN centras yra pasirašęs ir pats parašęs nemažai rašytojų ginančių rezoliucijų, pareiškimų, išplatino juos pasaulyje.

Kitas svarbus PEN centro veiklos baras yra knygų leidyba, Lietuvos vardo garsinimas pasaulyje, užsienio skaitytojų supažindinimas su lietuvių literatūra. Šioje srityje svarbus darbas — Vilniuje anglų kalba 1996 m. išleista *Lietuvių literatūros antologija*.

Tarptautiniam PEN centrai remiant, Lietuvių PEN centras pradėjo leisti lietuvių literatūros sąsiuvinius. Visai neseniai tokiu būdu išleisti A. Nykos-Niliūno eilėraščių anglų kalba. Be to, Lietuvių PEN centras kasmet rengia Poeti-

nus Druskininkų rudenis.

Lietuvių PEN centrą jo dešimtmetio proga pasveikino, jo veiklą aktyviai remiantis, išėjusios meno ir literatūros tyrinėtojas Stasys Goštautas, dabar dėstantis Kauno Vytauto Didžiojo universitete. Jis prisiminė, kaip kuriant Lietuvių PEN centrą daug ir ilgai dirbo JAV gyvenantis išeivijos rašytojas Algirdas Landsbergis, o vėliau Lietuvoje — rašytojas Romualdas Lankauskas.

PEN centro dešimtmetio proga vyko diskusija apie dabartinę lietuvių literatūrą ir visuomenę. Diskusijoje dalyvavęs literatūrologas Rimvydas Šilbajoris teigė, kad rašytojai neturėtų per daug rūpintis savo santykiu su visuomenė, o išlikti savimi, išsaugoti savo individualybę. Rašytojo ir visuomenės santykių raktu galėtų būti A. Nykos-Niliūno pasakymas, kad jis, kaip poetas, privalo rašyti taip, kad būtų suprantamas tiems, kuriems jo reikia. R. Lankausko nuomone, dabartinėje Lietuvoje dar nėra tikros visuomenės. Jei būtų visuomenė, gyvenimas Lietuvoje šiančiam būtų kitoks.

Diskusijoje dar kalbėjo E. Ignatavičius, A. Grybauskas, P. Dirgėla ir kiti rašytojai.

Algimantas A. Naujokaitis



Mikas Petrauskas.



Kipras Petrauskas.

MIKO IR KIPRO PETRAUSKŲ PREMIJA

Ignalinos rajono savivaldybės taryba įsteigė kasmetinę brolių muzikų Miko ir Kipro Petrauskų premiją už šio krašto kultūros puoselėjimą. Kasmet gruodžio mėnesį ji bus skiriama asmeniui arba kolektyvui. Premijos dydis 10 MGL (asmeniui) arba 15 MGL (kolektyvui). Dabar tai atitinkamai būtų 1,250 Lt ir 1,875 Lt.

Šios premijos įsteigimo iniciatorė — rajono Kultūros skyriaus viršininkė Aldona Jeleniauskienė. Premija gali būti skiriama ne vien Ignalinos ra-

lemtotyvai feliniškoje aplinkoje, kai scenoje lieka tik šviesa ir dulkių dūmelis, kai suskilo, suvirto, sugriuvo tai, ką statė, vežė, ko siekė galin-gai skelbia visiškai žūtį.

Idomūs scenografiniai mistikai Aleksandra Jacovskytė ir Adomas Jacovskis. Jų, kaip visada, „nėra“. Jie tokie, tarytum kitokie ir būt negalėjo. Jie savi ir savi, nes niekada ne-šoka aukščiausiai savęs. Adomo Jasovskio aukšta sceninė kul-tūra, jis neperša savo detalių ir sukuria tik tiek, kiek bus režisieriaus panaudota. Taip jis laimi, nes atoslūgio mi-nutėmis itin įdomu apžiūrinėti sceną, kuri pripildyta rea-lios teatrinės paslapties.

Daiva Šabasevičienė

lemtotyvai feliniškoje aplinkoje, kai scenoje lieka tik šviesa ir dulkių dūmelis, kai suskilo, suvirto, sugriuvo tai, ką statė, vežė, ko siekė galin-gai skelbia visiškai žūtį.

Idomūs scenografiniai mistikai Aleksandra Jacovskytė ir Adomas Jacovskis. Jų, kaip visada, „nėra“. Jie tokie, tarytum kitokie ir būt negalėjo. Jie savi ir savi, nes niekada ne-šoka aukščiausiai savęs. Adomo Jasovskio aukšta sceninė kul-tūra, jis neperša savo detalių ir sukuria tik tiek, kiek bus režisieriaus panaudota. Taip jis laimi, nes atoslūgio mi-nutėmis itin įdomu apžiūrinėti sceną, kuri pripildyta rea-lios teatrinės paslapties.

Daiva Šabasevičienė



Iš dail. Irenos Raulinaitienės parodos.